

«КУ ВЪЧНОЙ ХВАЛЕ БОГУ ВСЕМОГУЩОМУ...»: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОСТІ У ВИЖВІВСЬКІЙ МІСЬКІЙ КНИЗІ XVII СТ.

Інна Царалунга,
доктор філологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет

Статтю присвячено проблемам вербалізації релігійності у Вишівській актовій книзі XVII ст. Аналіз системи мовних засобів пам'ятки засвідчив активне використання лексики сакрального змісту. За семантичним навантаженням релігійна лексика репрезентує тематичні групи: біблійні назви Божественних осіб, назви духовних осіб, назви релігійних явищ, абстрактних понять, назви церковних обрядів. Наведені мовні факти з актової книги XVII ст. підтверджують, що тогочасні релігійно-культурні досягнення були важливими джерелами розвитку духовного життя нації, слугували основою формування української духовності, істотно вплинули на національну ідентичність українства.

Ключові слова: Вишівська актова книга XVII ст., вербалізація, релігійність, мовна особистість, лексика, духовність.

Tsaralunga Inna. «Ку вѣчной хвалѣ Богу Всемогущому...»: verbalization of religiosity in Vyzhva Register of the XVII century. *Religious vocabulary is an integral part of the Ukrainian vocabulary, which reflects the in-depth processes of forming a nation in its traditions and beliefs that make up its spiritual basis and is a nation-building factor along with language, culture, history, etc. The purpose of our scientific studio is to analyze the system of linguistic means as verbalizers of religiosity in the Ukrainian official-business text of the late Middle Ages, in particular, in Vyzhva Register of 1599-1684. To achieve this goal, we anticipate performance of the following tasks: to outline the meaning and scope of the concept of religiosity, to distinguish the lexemes paradigm, which are the expressions of the concept of religiosity in the Register of Vyzhva city of the XVII century, to find out the features of their operation in the medieval text, in particular, to trace the processes of actualization of religious vocabulary, religiously marked words in non-religious speech.*

*An analysis of the system of linguistic means of the monument showed the active use of the vocabulary of sacral content. According to the semantic load, the religious vocabulary represents thematic groups: the biblical names of the Divine persons (Бог, Панъ Богъ, Імець, Сын и Свѣтоту Дх~); the names of the clergy (свѣцѣник, імець, non); the names of religious phenomena, abstract concepts (вѣра, хвала); names of church ordinances (хаваня). Prayer sayings (во імя Імца и Сына и Свѣтотоу Дх~а); biblical phraseologisms (страшном суди Хст~вым); euphemisms associated with the notion of death (маєт жона моіа **жити до живота** своего; до **хаванія** в пошанованю нас мати); with the notion of old age (и ж мнѣ, будучи... **лѣтами подошлым**) are used in the text of documents. The wills recorded in Vyzhva Register contain almost the largest number of religious components, which is due to the sacralization of the stages of human existence, related to life and death. We may observe the formation of certain traditions of creation and registration of such documents in the Register.*

The linguistic facts from the provincial Register of the XVII century confirm that the religious and cultural achievements of the time were important sources of the spiritual life of the nation, served as the basis for the formation of Ukrainian spirituality, significantly influenced the national identity of Ukrainians.

Key words: Vyzhva Register of the XVII century, verbalization, religiosity, linguistic personality, vocabulary, spirituality.

Вступ. Релігійність як важливий складник сфери духовності людини належить до ментальних рис українського народу (Савелюк, 2011: 344). За спостереженнями дослідників історії України, «українська пізньосередньовічна духовність відзначалася гідною подиву життєздатністю та нестримною снагою до відродження своїх утрачених унаслідок монгольських пюндрувань середини XIII ст. надбань і досягнень» (Шпик, 2016). У мовній свідомості

етносу релігійність досягла особливого розвитку у період XVI–XVII ст., про що свідчать тогочасні рукописні переклади Святого Письма з виразними і послідовними ознаками української мови (Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр., Нягівські повчання на Євангеліє другої половини XVI ст.), друковані релігійні тексти староукраїнською мовою («Палінодія» Захарії Копистенського, «Зерцало богослов'ї» Кирила

Ставровецького, «Тріодь пісна» у перекладі Памва Беринди та ін.).

Мовна свідомість, як сукупність культурно і соціально зумовлених настанов щодо мови, що відображають колективні ціннісні орієнтації (знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови), функціонує в колективній (суспільній) та індивідуальній формах (Фаріон, 2015: 95; Яворська, 2000: 145; Селігей, 2012: 13). Якщо суспільна свідомість зумовлена культурними традиціями, ідеологічними і ціннісними орієнтаціями, то індивідуальну, що формується під впливом знань, світогляду й особистого досвіду, пов'язують із поняттям мовної особистості, у структурі якої виокремлюють такі рівні:

– вербально-семантичний, або лексикон особистості;

– лінгво-когнітивний, утілений у системі знань особистості про світ;

– мотиваційний, рівень діяльнісно-комунікаційних потреб (Караулов, 2010, с. 37-38).

З огляду на взаємопов'язаність цих елементів у структурній моделі мовної особистості, важливо акцентувати увагу на реконструкції лексикону в результаті аналізу створених особистістю текстів.

Релігійна лексика – невід'ємна частина українського лексикону, яка відображає глибинні процеси формування нації в її традиціях і віруваннях, що складають її духовну основу і є націєтворчим чинником поряд із мовою, культурою, історією тощо. Різномасштабне вивчення релігійної термінології знайшло своє відображення у багатьох мовознавчих працях. Особливостям функціонування лексем релігійного спрямування у писемних пам'ятках української мови присвячені дослідження С. В. Бібли, О. Ю. Зелінської, Ю. В. Осінчука, Н. В. Піддубної, Н. В. Пуряєвої, М. В. Скаб та ін. (Бібла, 1997; Зелінська, 2013; Осінчук, 2008; Піддубна, 2000; Пуряєва, 2018; Скаб, 2008).

Мета нашої наукової студії – проаналізувати систему мовних засобів як вербалізаторів релігійності в українському офіційно-діловому тексті пізнього середньовіччя, зокрема, у Вижвівській актовій книзі 1599 – 1684 рр. Для досягнення зазначеної мети передбачаємо виконання таких завдань: окреслити зміст і межі поняття «релігійність», виокремити парадигму лексем, які є виразниками поняття релігійності в актовій книзі міста Вижви XVII ст., з'ясувати особливості їх функціонування в середньовічному тексті, зокрема, простежити процеси актуалізації релігійної лексики, релігійно маркованих слів у нерелігійне мовлення.

Методи і методики дослідження. Поліпарадигмальний характер нашої наукової роботи, виконаної на стику соціолінгвістики,

історії української літературної мови, української історичної лексикології, стилістики, порівняльного мовознавства, зумовив методологічну базу нашого дослідження.

Методологія діяхронного вивчення мови ґрунтується на принципах науково-об'єктивного підходу до висвітлення історії літературної мови в конкретно-історичних умовах, системності, антропоцентризму, динамічності й синергетики. Систему лінгвістичних методів, необхідних для дослідження мовних засобів вербалізації релігійності в історичному аспекті, складають: метод формального аналізу текстів писемних пам'яток, використаний для наскрізної фіксації та інвентаризації мовних елементів; структурний метод – для вивчення структури мови і систематизації її одиниць; метод семантико-стилістичного аналізу, який допомагає розкрити смислову й стилістичну своєрідність мовних засобів та закономірності їх використання тощо.

Результати й дискусії. Релігійність – багатоструктурна і багаторівнева система, що окреслює всю палітру характеристик засвоєння індивідом та групою релігійних ідей, цінностей та норм, які детермінують поведінку віруючих. Науковці виокремлюють взаємопов'язані компоненти релігійності, такі як: релігійне світорозуміння, релігійне світовідчуття, релігійне світоставлення, тобто віроповчальна, соціально-психологічна та обрядово-побутова релігійність (Пивоварова, 2007: 587).

Чимало позамовних факторів сприяли розвитку релігійності українського етносу в період пізнього середньовіччя. Наприкінці XVI – XVII ст. в історії української церкви відбувся культурний поступ, зумовлений реформаційними рухами, що прийшли з Європи. Як зазначає І. І. Огієнко: «Реформація покликала до життя народну мову як мову літературну... Уже під кінець цього (XVI – I. Ц.) століття богословська література, писана доброю живою українською мовою, набрала показних розмірів» (Огієнко, 1993: 111-112), тож відбувалося розширення джерельної бази для формування релігійної лексики, збільшення її кількісного складу. Велике значення мали братські школи, створювані при церквах. Вони були реальною силою, що обороняла батьківську віру, дбаючи про розбудову і належний стан храмів, дотримання канонів богослужінь, благодійність церкви, гуртування і виховання освічених, благочестивих вірян тощо.

У XVI – XVII ст. на території міста Вижви, вочевидь, функціонував певний релігійно-культурний осередок. Зауважимо, що поселення Вижва (сучасне с. Нова Вижва Старовижівського р-ну Волинської обл.), закладене князями Сангушками у Володимирському окрузі при річці

Вижві близько 1543 р. (Заяць, 2003: 36; Мазурик, 2006: 183–185; Цинкаловський, 1984: 189), мало вдале географічне розташування: через Вижву пролягав торговий шлях з Володимира на Берестя, так звана «Вітовтова дорога». За користування цим транспортним коридором через Полісся подорожні повинні були сплачувати митний податок державній казні, тож тут діяв прикоморок Ковельської митниці. Також Вижва виникла на важливому водному шляху Вижва – Прип'ять – Дніпро – Чорне море. Згодом містечко із замком стало волосним центром, а в 1548 р. Вижва отримала привілеї магдебурзького права: у місті дозволялось проводити ярмарки, стягувати мито за переправу через річку, відтак розширювалися повноваження міського самоврядування. За матеріалами істориків, з XVI ст. у місті була одна церква, а в кінці XIX ст. – дві церкви (одна на місці старої і друга – у передмісті) та синагога (згідно з люстрацією 1765 року, у Вижві було 174 християнських домів і 27 іудейських) (Цинкаловський, 1984: 189).

У Вижвівську міську книгу XVII ст. записували акти купівлі-продажу нерухомості, майна містян, справи щодо заповідання, дарування, обміну, проте лексикон пам'ятки ділового письменства представлений не лише юридичними штампами, канцелярськими стандартами. У тексті використана чимала кількість мовних одиниць іншого спрямування, зокрема релігійних, які допомагають пізнати сакральні аспекти життя вижвівчан того часу.

Засвідчена в книзі релігійна лексика за семантичним навантаженням репрезентує тематичні групи:

1) біблійні назви Божественних осіб; природно, що у манускрипті часто згадують найвищі релігійні сили: *Богу Всемогущому* 163; зокрема, уявлення про їхню могутність відображено у вислові: *єжели єму Пань Богъ здари тым круньтом* 178 зв.; представлена назва, що символізує триєдність Бога в образі Святої Трійці: *Отець, Сын и Светои Дх* 163; прикметники, утворені від назв Божественних осіб, входять до складу словосполучень, що відтворюють традиційні вірування християн: *рабу божому* 163, *на суди Хстѣвым* 165;

2) назви духовних осіб позначають переважно тих, хто був присутній під час укладання документів, зокрема, апелюючи: *свещеника вижевского* 165; *упросилем в дом свои отца Софроніа Спаского мѣсцького вижевского* 163 зв.; *руки подѣписали, напервѣи отца Софроніа* 165; *кончесе по круньтъ попа спаского мѣсцького вижевского* 191; прикметники, утворені від таких номенів: *попов круньтъ* 143 зв.; антропоніми, похідні від назв духовних

осіб: *полплеча з будованем, лежача обмеж Семѣна Попович[а]* 174; *которое постановене и добровольное сознание, и продане дѣялосе при людехъ добрыхъ и вѣрогодныхъ, при пану Іарьмилови Коречкови, на тои час будучим // бурмистром, Семѣну Попович[у], Миску Даниловичу...* 184-184 зв.;

3) назви релігійних явищ, абстрактних понять і похідні від них теж репрезентовані досить широко, до прикладу, номен *віра*: *вѣры* 181, *вѣрыгодныхъ* 181, *вѣрогодныхъ* 184; хвала: *ку вѣчнои хвалѣ Богу Всемогущому* 163; знаходимо засоби вербалізації дуальної опозиції понять *душа* і *тѣло*: *памѣти вѣчнои дѣѣи тѣлу моему грѣшному* 163 зв., у контексті якої актуалізується поняття *грѣх*;

4) назви церковних обрядів: *ха(!)ваня* (поховальний обряд) 190 зв.

У пам'ятці використано сталі вирази релігійного характеру, зокрема, молитовні вислови: *во іміа Отца и Сына и Светого Дха* 163; біблійні фразеологізми: *на страшном суди Хстѣвым* 165. Як вияв сакралізації мовлення засвідчено евфемізми, пов'язані з поняттям смерті: *не мають єи нарушити до живота* 164; *маєт жона моїа жити до живота своего* 164;

Волно єи по єє животѣ тые добра, кому хотечи, отдати, кому будет воля єє 164 зв.; *до хаванія в пошанованю нас мати* 190 зв.; з поняттям старості: *иж мнѣ, будучи ...лѣтами подошлым* 163 зв. Однак власне лексема *смерть* трапляється в документах досить часто, що, вочевидь, пов'язано з чіткою фіксацією належності майна в результаті його успадкуванням: *смерѣти* 190, *ку смерѣти* 163 зв., *по смерѣти* 149, а також подибуємо назви особи, яка заповідала нерухомість: *небожчикъ* 149, *небожчика* 145, *небожчик, небожчику, небожчиком* 154 зв. та ін.

Заповіти, або тестаменти, записані у Вижвівській книзі, містять чи не найбільшу кількість релігійних компонентів, що зумовлено сакралізацією етапів людського буття, пов'язаних із життям та смертю. У книзі спостерігаємо формування певних традицій створення й оформлення таких документів: *«...росправуючи жону свою Катерину ѡстатнею волею своею на убогои маєтно[с]ти моєи и на вшєліакихъ к(!)осподарствахъ своихъ и добрахъ лежачихъ и рухомыхъ. Ведлугъ ѡбычаю правного упросилем в дом свои отца Софроніа Спаского мѣсцького вижевского...»* 163 зв.; *«Которыи тастаментѣ умоцніаю и печатаю ѡстатнею волею моею. И печатан єст печатю мєсцькою, що-м просила панов іакъ ду // ховного и иныхъ люди добрыхъ*

панов бурмистров ѿ подпис руки и ѿ притиснене печати мѣсцької, що они на прозбу мою учинили, руки подѣписали, напервѣи ѿца Софроніа, свещеника вижевского, на котором тастаментѣ ест подписана, що они, панове бурмистре, на прозбу мою вчинили руки свои подписали и печат мѣсцькую до того тастаменту казали притиснути. А хѣто бы мѣль сѣс мои нинѣшнии добровольни тастаментъ и запис вѣчистыи мѣль (!) касовати або нарушити, рассудитсія со мною пред нелицемѣрнѣм и правдивым судиею на страином суди Хстѣвым» 165.

Висновки. Аналіз мовних засобів Вижівської міської книги XVII ст. показав, що релігійне світорозуміння виживчан характеризувалося високим ступенем відданості індивіда основним догматам тогочасної релігійної системи. Сакральні вислови гармонійно входили у словесну тканину документів, відображаючи вербально-семантичний рівень мовної особистості у її стосунках до моральних підвалин життя суспільства. Наявність віри у людей того часу була певним внутрішнім морально-етичним кодексом, утіленням загальних засад буття й свідомості особистості. Релігійні уявлення вірян, успадковані від попередніх поколінь сприяли зростанню загального культурного рівня індивіда, адже «наявність релігійності як такої, незалежно від її глибини або типу, ... впливає на життєдіяльність її носія, орієнтує його на позитивне у власному житті, житті своїх близьких, у суспільстві загалом» (Дудар, с. 16).

Наведені мовні факти української провінційної актові книги XVII ст. підтверджують, що тогочасні релігійно-культурні досягнення були важливими джерелами розвитку духовного життя нації, слугували основою формування української духовності, істотно вплинули на менталітет і національну ідентичність українства. Наявність численних вербалізаторів релігійності як складників мовної особистості в досліджуваному рукописі актуалізує наукові студії над іншими пам'ятками українського ділового письменства в контексті розвитку феномену релігійності.

Література

Бібла С. В. Склад, джерела і шляхи формування української церковної термінології (назви церковних чинів та посад): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Інститут української мови НАН України. Київ, 1997. 20 с. **Дудар Н. П.** Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристика сучасного стану: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Інститут філософії імені

Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2002. 21 с. **Заяць А.** Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. Львів: Вид-во «Добра справа», 2003. 206 с. **Зелінська О. Ю.** Українська барокова проповідь. Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2013. 421 с. **Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность. Москва: Издательство ЛКИ, 2010. 264 с. **Мазурик Ю. М.** Городище доби пізнього середньовіччя в с. Нова Вишва на Волині. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. Вип. 15. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2006. С. 183–186. **Огієнко І. І.** Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: у 2 т. Київ: Україна, 1993. 284 с. **Осінчук Ю. В.** Історія богослужбово-обрядової лексики української мови: автореф. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Інститут української мови НАН України. Київ, 2008. 23 с. **Пивоварова Н.** Релігійність як суспільний та особистісний феномен: огляд наукових підходів, дослідницькі проблеми. *Стратегія розвитку України: наук. журнал*. Вип. 1–2. Київ: Книжкове вид-во НАУ, 2007. С. 585–596. **Піддубна Н. В.** Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2000. 19 с. **Пуряєва Н. В.** Літургійна лексика в староукраїнській лексикографії: специфіка перекладацької рецепції. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2018. Випуск 48. С. 294–304. **Савелюк Н. М.** Релігійність як складова духовності особистості. *Збірник наукових праць Київського національного педагогічного університету імені Івана Огієнка. Проблеми сучасної психології*. Випуск 13. Київ, 2011. С. 344–354. **Селігей П.** Мовна свідомість: структура, типологія, виховання / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с. **Скаб М. В.** Концептуалізація сакральної сфери в українській мові: дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2008. 620 с. **Фаріон І.** Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV – XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива: монографія. Львів: вид-во Львівської політехніки, 2015. 654 с. **Цинкаловський О.** Стара Волинь і Волинське Полісся. Кращезнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року: у 2 т. Вінніпег: Товариство «Волинь», 1984. Т. 1. 600 с. **Шпик І.** «Чим жили, що думали, яким богам молились...» Болгарські джерела пізньосередньовічної української

духовності. *День*. 27 жовтня 2016. **Яворська Г.** Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2000. 288 с.

References:

Bibla, S. V. (1997). Sklad, dzherela i shliakhy formuvannia ukrainskoi tserkovnoi terminolohii (nazvy tserkovnykh chyniv ta posad) [Composition, sources and ways of formation of Ukrainian church terminology (names of church ranks and positions)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian]. **Dudar, N. P.** (2002). Relihiinist v ukrainskomu sotsiumi: determinanty i kharakterystyka suchasnoho stanu [Religion in the Ukrainian society: determinants and characteristics of the modernity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy [in Ukrainian]. **Farion, I.** (2015). *Suspilnyi status staroukrainskoi (ruskoi) movy u XIV – XVII stolittiakh: movna svidomist, movna diisnist, movna perspektyva : monohrafiia [The social status of the Old-Ukrainian (Ruthenian) language in the XIV-XVII centuries: linguistic consciousness, linguistic reality, linguistic perspective: monograph]*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian]. **Karaulov, Ju. N.** (2010). *Russkij jazyk i jazykovaja lichnost' [Russian language and linguistic identity]*. Moskva: Izdatel'stvo LKI [in Russian]. **Mazuryk, Yu. M.** (2006). Horodyshche doby piznoho serednovichchia v s. Nova Vyzhva na Volyni [Late Middle Ages town in Nova Vyzhva village in Volyn]. *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini* (Vols. 15), (pp. 183-186). Kyiv: Tsentri pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK [in Ukrainian]. **Ohienko, I. I.** (1993). *Ukrainska tserkva: Narysy z istorii Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy: u 2 t. [Ukrainian Church: Essays on the history of the Ukrainian Orthodox Church: in 2 volumes]*. Kyiv: Ukraina [in Ukrainian]. **Osinchuk, Yu. V.** (2008). Istoriiia bohosluzhbvo-obriadovoi leksyky ukrainskoi movy [History of liturgical and ritual vocabulary of the Ukrainian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy [in Ukrainian]. **Piddubna, N. V.** (2000). Formuvannia nomenklatury nazv relihiinykh sporud v ukrainskii movi [Formation of the nomenclature of names of religious buildings in the Ukrainian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Khark. derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody [in Ukrainian]. **Puriaieva, N. V.** (2018). Liturhiina leksyka v staroukrainskii leksykohrafi: spetsyfika perekladatskoi retseptsii [Liturgical vocabulary in Old Ukrainian

lexicography: the specifics of the translation reception]. *Linhvistychni doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats KhNPU im. H. S. Skovorody*. (Vols. 48), (pp. 294-304). Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody [in Ukrainian]. **Pyvovarova, N.** (2007). Relihiinist yak suspilnyi ta osobystisnyi fenomen: ohliad naukovykh pidkhodiv, doslidnytski problemy [Religion as a social and personal phenomenon: an overview of scientific approaches, research problems]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy : nauk. zhurnal* (Vols. 1–2), (pp. 585–596). Kyiv: Knyzhkove vyd-vo NAU [in Ukrainian]. **Saveliuk, N. M.** (2011). Relihiinist yak skladova dukhovnosti osobystosti [Religion as a component of the spirituality of the individual]. *Zbirnyk naukovykh prats Kyivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Problemy suchasnoi psykholohii* (Vols. 13), (pp. 344–354). Vypusk 13. Kyiv: KNPU imeni Ivana Ohienka [in Ukrainian]. **Selihei, P.** (2012). *Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia [Language consciousness: structure, typology, education]*. NAN Ukrainy. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian]. **Shpyk, I.** (2016). «Chym zhyly, shcho dumaly, yakym bohym molylys...» Bolharski dzherela piznoserednovichnoi ukrainskoi dukhovnosti ["How they lived, what they thought, to what gods they prayed..." Bulgarian sources of late medieval Ukrainian spirituality]. *Den*. 27 zhovtnia 2016 [in Ukrainian]. **Skab, M. V.** (2008). Kontseptualizatsiia sakralnoi sfery v ukrainskii movi [Conceptualization of the sacred sphere in the Ukrainian language]. *Doctor's thesis*. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi un-t im. Yurii Fedkovycha [in Ukrainian]. **Tsynkalovskiy, O.** (1984). *Stara Volyn i Volynske Polissia. Kraieznavchyi slovnyk – vid naidavnishykh chasiv do 1914 roku: u 2 t. [Stara Volyn and Volyn Polissia. Local linguistics dictionary - from ancient times to 1914: in 2 volumes.]*. Vinnipeh: Tovarystvo «Volyn» [in Canada]. **Yavorska, H.** (2000). *Preskryptyvnalinhvistyka yak dyskurs: Mova, kultura, vlada [Perspective linguistics as a discourse: Language, Culture, Power]*. Kyiv: In-t movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy [in Ukrainian]. **Zaiats, A.** (2003). *Urbanizatsiinyi protses na Volyni v XVI – pershii polovyni XVII stolittia [Urbanization Process in Volyn in the XVI – the first half of the XVII century]*. Lviv: Vyd-vo «Dobra sprava» [in Ukrainian]. **Zelinska, O. Yu.** (2013). *Ukrainska barokova propovid. Monohrafiia [Ukrainian Baroque sermon. Monograph]*. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].